

Szabó Ede:

Száz éve született

Emléksorok az élő Krúdy Gyuláról

Életrajz legalábbis kétféle van: az egyszerűbb, a külsődleges szép sorjában elmondja, hogy az író 1878. október 21-én született Nyíregyházán, nagyapja 1848–49-ben hős honvédkapitány volt, a komáromi vár utolsó védőinek egyike, apja tekintélyes ügyvéd, anyja az idősebb Krúdy szegény kis cselédlánya; aztán következik az író gyermek- és ifjúkorának, későbbi pályafutásának részletes taglalása, szerelmeinek, barátainak felsorolása, intim részletek és pletykák, valóság és mendemondák ügyes vegyítése, majd a drámai vég: a beteg, elszegényedett, öreg és magányos író végnapjai, haldoklása, és elhunyt a 1933. május 12-én, élete ötvenötödik évében.

A másik, a lélek önéletrajza, amely sok mindenben párhuzamos ugyan az előbbivel, de nem azonos vele: igazabb, mélyebb, őszintébb, teljesebb. De persze — ezt se feledjük — „szerepjátzóbb” is. Az őszinteség és a szerepjátzás nem mond ellent egymásnak. (Ha ellentmondana: hogyan tartatnánk bárkit is nagy színésznek?) Az egyszerű, a külsődleges önéletrajzzal szemben ez a másik, a bensőséges, az áttételes: igaz, bonyolultabb. De közelebb visz az író megértéséhez, mint az adatok tömkelege. — Krúdy több „semleges” önéletrajzot írt, kurta néhány mondatban, s írt hosszabbat is, amelyben kiért családja történetére. De hát ez mind merő adat- és emlék-recitálás, még akkor is, ha igen színes és élvezet-

tes, sőt, telis-tele van anekdotákkal. Az igazi, a legbensőbb „lelki” önéletrajza: az „N. N.” c. kisregénye.

Krúdy — tudatos művészi fogással — még a névtelenségben túl is igyekszik eltávolítani magától regénye „ismeretlen hőst”, amikor a rövid, kétoldalas bevezetésben a világtól „lemaradt pasasérok”, a molyette bundás múlt századi öregurak kosztümjébe öltözteti önmagát. Igen: önmagát, mert hiszen már az első fejezetben átvált az egyesszám első személyre, s arról az ódon nyíregyházi Krúdy-kúriáról kezd mesélni, ahol született. S a mottó is árulkodó: Emlékek ifjúságomnak. Még árulkodóbbak a kisregénynek azok a részei, amelyekben nagyapjáról, nagyanyjáról, szüleiről és egész családjáról vall, leplezetlen nyíltsággal és mindenben azonosíthatóan a külsődleges életrajzzal.

Schöpflin Aladár — nem ok nélkül — Krúdy „gordonkázását” emlegette. Az „N. N.” viszont elejétől-végéig a tücsökenére épül. Prózában persze, de jóval Szabó Lőrinc előtt. S talán nem tévedünk, ha erről Dickens jut az eszünkbe, aki éppen Krúdy korának — az angol Viktória-kornak — volt a kedvenc regényírója. („A tűzhely tücske”, amire gondolunk, igen gyatra írás ugyan, s Krúdynak még ötletet sem adhatott, de tudjuk: Dickent nagyon szerette, és minden magyarul megjelent művét elől-vasta..)

Dickens, Jókai, Walter Scott, sőt E. T. A. Hoffmann: érzelmesség és romantika, amelyhez kemény társadalombírálat és gyilkos ironia járult (ebben viszont Thackeray hatása is érvényesült), s Puskin és Turgenyev. Belőlük gyűrődött volna össze a hatalmas Krúdy-életmű? E páratlan kincsek több mint száz kötetnyi garmadája? Szó sincs róla! Hisz ilyen joggal föl-

emlegethetnénk mindazokat a korábbi és későbbi nyugati írókat, akiknek műveiről Krúdy szinte semmit sem tudott: Nerval, Emily Brontë, Proust, Virginia Woolf, Valéry Larbaud-t és másokat, hivatkozhatnánk az Ezeregyéjszaka meséire (ahonnan a „Szindbád” nevet vette). Ady vagy Móricz éppoly jól tudta, mint ahogy mi is tudjuk ma már: Krúdy minden ízében magyar, eredeti, utánozhatatlan, s igazában nem is érthető meg tökéletesen másból, csak az akkori magyar valóságból. És mégis, vagy éppen ezért: európai. Nem múlt századi, — ma is a mi korunk írója. Ha művei jó részében mesevilágot teremt is a köznapiságból, ha nosztalgikusan vágyódik is vissza a századvég, a saját ifjúsága korába, vagy még régebbre, a biedermeierbe, ha sokszor bele is téved a — nála sosem giccses — szentimentalizmusba, — ha szerencsétlen, kártyás, italos, hajótörött alakjai (többnyire épp a becsületesek, az eszményeket keresők) afféle „méla Jacques”-ként — Shakespeare egyik legrokonszenvesebb figurája! — bolyonganak is az álmok ardenness-i erdejében: Krúdy maga, emberként és íróként sem volt soha érzélos; keményen tisztán, keserűen és fölényesen nézett szembe korával: a sivár, mohó, korrupt és kíméletlen kapitalizmussal, imperializmussal, a háborús uszítókkal, a régen levitézett úri osztállyal (amelyből — bár gyerekkora óta ellenségeként — maga is származott!), s főleg az első világ-háború után, élete utolsó két évtizedében kíméletlenül le is leplezte, elítélve örököltette meg korát.

De ez még mindig csak a felszíne — ha úgy tetszik: a látványosan realista része életművének. Krúdy, aki (különc alakjai szenvedésén, tébolyain, lázain, ritka örömein s még ritkább boldog-

ságán, sokkal gyakoribb boldogtalanságán merengve) szinte minden művében az Időt akarja megállítani — nem visszaforgatni! —, az emberi lélek alvilági mélységeibe hatol le, szinte mítikus ősködökbe, Freud és Jung mélylélektani kutatásairól mit sem tudva, éppúgy, ahogy Dosztojevszkij sem sokat tudott a modern pszichológiáról, s mégis a máig legérvényesebb lélekrajzot adta az egészséges emberi lélektől kezdve a legbetegbbig egészen a szélsőséges patológiáig.

Az „N. N.”, ez a virtuális önéletrajz tele van „tücsökjelképpel”. A tücsök volt a dajkám — ez a címe az első fejezetnek. A másodiké: Hol lakott a tücsök? A továbbiak: A tücsök művésze, A tücsök őszi látogatása, A kétlábú tücsök (ez maga Krúdy!), A tücsök szomorodik, Tücsök és anyja, aztán egy betétnovella: Sívágo tücske, Az igazi tücsök, Az öreg csósz véleménye a tücsök apjáról, A környékbeli tücskök, A régi szélmalom tücske. — Mindössze két fejezetcímből maradt ki a tücsök: A téli hajnal csodái és Milyen a lyuk?

Sokáig soroltam a tücsköket? — Csupán fel akartam hívni rá a figyelmet: Krúdy nagyon tudatosan szerkesztett minden művében, s a legkisebbnek látszó jellegzetességét sem szabad figyelmen kívül hagynunk. Realista is volt, impresszionista, expresszionista is, de legfőképpen költő, a legnagyobbak közül való. Magányosan próbálta végig a modern próza dallamváltozatait, ebben is, mint a szerelemben, valami soha-nem-voltat, valami tökéleteset, álomszerűen szépet keresett. S mi — teljes életműve ismeretében — úgy véljük: rá is talált.